

LATVIJAS EIROATLANTISKĀ INTEGRĀCIJA 20. GADSIMTA 90. GADU PIRMAJĀ PUSĒ*

Jānis Taurēns

 0000-0001-6837-3901

Rakstā atspoguļoti Latvijas ārpolitikas pirmie mēģinājumi, veidojot atjaunotās valsts ārpolitiku, uzsākot eiroatlantiskās integrācijas procesu 20. gadsimta 90. gadu pirmajā pusē. Tendence uz integrāciju NATO un Eiropas Savienībā šai laikā nostiprinājās, līdz 1995. gadā kļuva par oficiālu ārpolitikas mērķi. Raksts parāda ceļu uz šo ārpolitikas koncepciju Latvijas iekšpolitisko procesu attīstības kontekstā, raksturojot prezidenta, parlamentu, valdību un ārlietu ministru darbību. Raksts analizē valsts starptautisko sadarbību eiroatlantiskās integrācijas procesā, ASV politiku attiecībā uz Baltijas valstīm, kā arī kopējās problēmas ar Lietuvu un Igauniju. Liela nozīme par labu šādai ģeopolitiskai izvēlei bija Latvijas starpkaru perioda vēsturei un Krievijas ārpolitikai un tās iekšpolitiskajai nestabilitātei.

Atslēgas vārdi: Latvijas ārpolitika, eiroatlantiskā integrācija, NATO, Eiropas Savienība, attiecības ar Krieviju, Latvijas diplomāti

---

Ievads

20. gadsimta 90. gadu sākumā Latvijas ārpolitikas centrālās problēmas bija neatkarības atjaunošana un tās starptautiska atzīšana un pēc šī mērķa sasniegšanas – suverenitātes nostiprināšana, vispirms panākot Krievijas karaspēka izvešanu. Tomēr nozīmīgs ir arī jautājums, kad īsti Latvijas ārpolitikas mērķu vidū nonāk integrācijas problēmas Eiropas Savienībā un NATO vispirms ideju un cerību līmenī, bet pēc tam jau konkrētas rīcībpolitikas veidā. Eiroatlantiskās integrācijas

---

* Šīs publikācijas tapšanu finansējusi Latvijas Zinātnes padome, Valsts pētījumu programmas projekts “Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi”, projekta Nr. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003.

pirmsākumi zinātniskajā un atmiņu literatūrā bieži tiek saistīti tikai ar 20. gadsimta 90. gadu vidu, tomēr jau 90. gadu pirmajā pusē iezīmējās arvien pieaugoša interese par iestāšanos NATO un Eiropas Savienībā.

Zinātniskā literatūra ir pievērsusies Latvijas ārpolitikas koncepcijas attīstībai jau kopš Trešās atmodas perioda. Latvijas ārpolitikas modeļi un iespējas bija atkarīgi no Eiropas nākotnes attīstības, ASV politikas Eiropā, bet vislielākajā mērā no PSRS likteņa. Vēl pat 1989. gada rudenī Zviedrijas Ārlietu ministrijas analizē bija secināts, ka pilnīga Baltijas valstu neatkarība ir ārpus “reālistisko iespēju robežas”. Par lielāko, ko Baltijas valstis varētu sasniegt, uzskatīja “īpašu statusu Padomju Savienības ietvaros”.¹ Vēlāk bija izplatīts uzskats, ka PSRS turpinās pastāvēt kā teritoriāli mazāka, bet demokrātiska valsts, ar kuru Baltijas valstīm nāksies sadarboties. Politologs Edijs Bošs norāda uz atmodas sākuma perioda priekšstatiem par Latvijas un pārējo Baltijas valstu neitralitāti. Baltijas valstis varētu kļūt par “trim mazām Somijām”, kuras cieši sadarbotos ar PSRS un kuru suverenitāte būtu daļēji ierobežota. “Līdz pat neatkarības faktiskajai atjaunošanai 1991. gada augustā “neitralitātes” koncepts un “Somijas piemērs” kļuva par atslēgas terminiem Baltijas valstu ārpolitisko domātāju aprindās,” secina Bošs.² Baltijas valstu rīcībspēju (*agency*) radikāli palielināja PSRS sabrukums. To iestāšanās NATO un izvairīšanās no “trīs Somiju” “nelāgās realitātes” kļuva iespējama gan sakarā ar PSRS sabrukumu, gan ASV lēmumu iesaistīties Baltijas reģiona transformācijā.³

Zinātniskajā un memuāru literatūrā, kas veltīta Latvijas ārpolitikai 20. gadsimta 90. gadu sākumā, dominē Krievijas karaspēka izvešanas tēma. Zviedru diplomāta Larsa Pētera Fredēna (*Lars Peter Fredén*) darbā tai veltīta galvenā uzmanība, īpaši pievēršoties 1993. gada nogales un 1994. gada sākuma notikumiem, kad izvešanas problēma bija aktuāla daudzās Rietumu galvaspilsētās.⁴ Baltijas valstu vēlmi tuvināties NATO viņš saista jau ar 1992. gada sākumu,⁵ bet kopumā īpaši nepievēršas šai tēmai. Šī perioda Valsts prezidents Guntis Ulmanis par eiroatlantiskās integrācijas sākumu uzskatīja laika posmu pēc Krievijas karaspēka izvešanas 1994. gada 31. augustā un viņa paša spertos soļus 1994.–1995. gadā.⁶ Vēsturniece Daina Bleiere norāda, ka Krievijas karaspēka izvešana kļuva par priekšnoteikumu Latvijas integrācijai eiroatlantiskajās drošības,

---

1 Fredēns 2007, 45–46.

2 Bošs 2016, 130.

3 Ibidem, 139.

4 Fredēns 2011, 249–291.

5 Ibidem, 29.

6 Ulmanis 2016, 135–136.

politiskajās un ekonomiskajās struktūrās, secinot, ka tā ir pamats valsts ārējās drošības stiprināšanai un garantē stabilitāti un uzplaukumu.⁷ Politologi Kārlis Bukovskis un Justīne Elferte uzsvēruši Latvijas politiskās elites un ierēdniecības uzticību valsts ārpolitikas Rietumu orientācijai un visu šo aktoru konsekventu kursu uz eiroatlantisko integrāciju⁸ 20. gadsimta 90. gadu pirmajā pusē, atzīmējot Ministru prezidentu, ārlietu ministru un vadošo diplomātu lomu. Pati 20. gadsimta 90. gadu zinātniskā literatūra, kas veltīta Latvijas ārpolitikai, vairāk pievērsās konkrētajai tā laika situācijai un tālākajām perspektīvām, nevis vēsturei.⁹ Jau pēc 1995. gada norisa diezgan plašas diskusijas par NATO paplašināšanos, tomēr tās bija vairāk vērstas uz nākotni. Šajā laikā aktivizējās arī nosacīti kreisie Latvijas NATO integrācijas pretinieki. To kritizēja tādi autori kā Ivars Ķezbers, Jānis Jurkāns, Mavriks Vulfsons u. c.¹⁰ No Rietumu literatūras par NATO paplašināšanu noteikti būtu jāatzīmē Ronalds Asmusa (*Ronald Dietrich Asmus*, 1957–2011) darbs “NATO paplašināšanās”, kurā aplūkoti Austrumeiropas, tostarp Baltijas valstu centieni iekļūt NATO un Rietumu valstu politika.¹¹ Jāmin arī Zbignevas Bžezinska (*Zbigniew Brzezinski*, 1928–2017) raksts “Plāns Eiropai”, kurā viņš, atbalstot Baltijas valstu eiroatlantisko integrāciju,¹² atzina, ka tā būtu jāatliek līdz gadsimtu mijai.¹³ Vēsturniece Una Bergmane savā monogrāfijā par Baltijas jautājumu starptautiskajās attiecībās atmodas periodā kritizē uzskatus, ka Baltijas valstīm būtu vajadzējis atteikties no centieniem iestāties NATO “lielāka labuma dēļ” (faktiski Krievijas nomierināšanas vārdā) un izvēlēties nenoteiktu neitralitāti. Viņa norāda, ka 1995. gadā NATO līguma 5. pants un Rietumu valstu kolektīvā aizsardzība bija vienīgais instruments Baltijas valstu neatkarības nodrošināšanā.¹⁴

Latvijas un NATO integrācijas problēmas 20. gadsimta 90. gadu sākumā

Latvijas iestāšanās NATO kļuva iespējama tikai pēc Krievijas karaspēka izvešanas, tomēr cerības uz NATO kā drošības garantiju bija daudz agrākas. Arī

7 Bleiere et al. 2014, 523.

8 Bukovskis, Elferte 2017, 190–193.

9 Lejiņš, Ozoliņa 1997; Bleiere 1997; Jundzis 1997.

10 Taurēns 2011, 116–118.

11 Asmuss 2004.

12 Brzezinski 1995a.

13 Ibidem, 37.

14 Bergmane 2023, 170.

Austrumeiropas valstu interese par NATO sākās ļoti agri. 1991. gada 18. decembrī Latvija kā viena no 14 Austrumeiropas valstīm pievienojās Ziemeļatlantijas sadarbības padomei. Šīs programmas dalībvalsts bija arī Krievija, tomēr tas bija “psiholoģisks pavērsiens”, kā diplomātiski raksta bijušais aizsardzības ministrs Ģirts Valdis Kristovskis.¹⁵ Tā bija minimāla sadarbības forma, dibināta kontaktiem ar bijušā padomju bloka valstīm, un centieni piepildīt to ar dziļāku saturu nebija īpaši veiksmīgi. Interesants ir Tālava Jundža novērojums par dziļākas integrācijas iespējām, viņš norāda, ka šajā laikā paziņojumi par iestāšanos NATO “destabilizētu politisko situāciju valstī” un saasinātu attiecības ar Krieviju.¹⁶

ASV diplomāts Asmuss norāda, ka neoficiālu interesi par iestāšanos NATO Austrumeiropas valstu politiķi sāka izteikt jau 1990.–1991. gadā, šī vēlme arvien padziļinājās un drīz vien kļuva publiska tādās valstīs kā Čehija, Polija un Ungārija. Šo triju valstu līderi Vāclavs Havels (*Václav Havel*, 1936–2011), Lehs Valensa (*Lech Wałęsa*) un Jožefs Antals (*József Antall*, 1932–1993) ar kopīgu paziņojumu par savu valstu interesi iestāties NATO nāca klajā jau 1992. gada 6. maijā.¹⁷ Asmuss atzīmē arī Austrumeiropas valstīs gadu desmitiem kultivēto nepatiku pret NATO, kuru padomju propaganda raksturoja kā “imperālisma un agresijas citadeli”, par kuru gandrīz neviens no jaunās demokrātijas elites neko nezināja un nebija spēris tur kāju.¹⁸ Līdzīgi savas izjūtas par pirmo vizīti NATO mītnē Briselē vēlāk atcerējās Latvijas prezidents Guntis Ulmanis. Viņa “pirmā ieiešana NATO mītnē bija tāds kā psiholoģiskais šoks, jo padomju okupācijas gados NATO Austrumu pasaulē bija iztēlota kā milzīgs nezvērs, kas *snaiksta savas lielās ķepas* [izcēlums; J. T.], mēģinādams iekarot teritorijas un valstis”.¹⁹

Lēmums par NATO paplašināšanu bija vislielākajā mērā atkarīgs no ASV kā organizācijas visnozīmīgākās dalībvalsts politikas un pat tikai viena cilvēka – ASV prezidenta uzskatiem un lēmumiem. Tomēr jauno Austrumeiropas demokrātiju rīcībspēja, ietekmējot starptautisko attiecību procesus, bija lielāka nekā varētu uzskatīt klasisko spēka un varas kategoriju domāšanas veidā. Asmuss saista NATO paplašināšanās kā politiska mērķa nonākšanu prezidenta Bila Klintonā (*William Jefferson Clinton*) darba kārtībā ar Bosnijas krīzi un Austrumeiropas valstu vadītāju vizītēm Baltajā namā 1993. gada aprīlī un maijā. Klintons norādīja, ka tās atstājušas spēcīgu un pozitīvu iespaidu. Klintona deklarētie mērķi bija nostiprināt demokrātiju un mieru pasaulē kopumā un Austrumeiropā konkrēti

15 Kristovskis 2017, 13.

16 Jundzis 1997, 48.

17 Asmuss 2004, 45.

18 Ibidem, 40.

19 Ūdris 2009, 145.

un rast ASV jaunus sabiedrotos.²⁰ Arī ASV valsts sekretāra vietnieks Stroubs Talbots (*Strobe Talbott*) saista Klintona pirmos plānus par NATO paplašināšanu ar 1993. gada pavasari un Austrumeiropas valstu interesi par dalību šajā organizācijā. 1993. gada maijā Talbots zvanija Igaunijas prezidentam Lennartam Meri (*Lennart Meri*), lai solītu atbalstu pilnīgai Krievijas karaspēka izvešanai, prezidents atbildēja, ka tas viss ir labi, bet vienīgais veids, kā novērst Igaunijas atkārtotu okupāciju, ir tās uzņemšana NATO un Amerikas kodollietussarga aizsardzība.²¹ Kaut arī Klintons sāka nopietni apsvērt NATO paplašināšanu, tomēr valsts aparāta, piemēram, ASV Aizsardzības departamenta pretestība bija nozīmīga.²² Pentagona ģenerāļi neticēja, ka Austrumeiropas “Dieva nolādētās valstis”, kā izteicās viens no viņiem – Berijs Makafrijs (*Barry Richard McCaffrey*), varētu un vajadzētu uzņemt NATO.²³

Pēc neatkarības starptautiskās atzīšanas 1991. gada augustā un septembrī un vēl 1992. gadā NATO lielākoties nebija Latvijas ārpolitikas fokusā. Latvijas ārlietu ministrs Jānis Jurkāns (1990–1992) bija skeptiski noskaņots pret NATO. Viņš, uzstājoties Augstākās padomes plenārsēdē 1992. gada 2. jūnijā, teica, ka jaunās Austrumeiropas demokrātijas ar cerībām raugās uz NATO kā drošības garantu. Tomēr, pastāvot bažām, ka NATO varētu tikt ierauta “mūsdienu nestabilitātēs”, Latvijai pagaidām neesot jāiesaistās tajā, bet jāsadarbojas ar Ziemeļatlantijas sadarbības padomi, kas tuvina Latviju NATO valstīm un to politiskajiem ideāliem un ļauj gūt militāru pieredzi.

Par galveno Eiropas drošības mehānismu Jurkāns uzskatīja Eiropas Drošības un sadarbības apspriedi (EDSA), uzsverot, ka “Latvijai nozīmīgākā iesaistīšanās starptautiskajās drošības struktūrās ir tās pilntiesīga līdzdalība Eiropas Drošības un sadarbības apspriedē”.²⁴ Vienlaikus Jurkāns norādīja, ka “Ārlietu ministrija sakaru attīstību ar Eiropas Kopieni uzskata par savu prioritāru darbības virzienu”.²⁵ Viņa skeptiskā attieksme pret NATO atspoguļojas arī Vladlena Dozorceva mūsdienu biogrāfiskajā apcerējumā par Jurkānu. Tajā Jurkāna uzskati parādīti kā tādi, kas paredz nevērst Latvijas ārpolitiku pret Krieviju.²⁶ Jurkāns izteicies Dozorcevam, ka “mana pozīcija drošības jautājumos nekad nav mainījies [...]:

20 Asmuss 2004, 53–55.

21 Talbott 2002, 92.

22 Ibidem, 93–96.

23 Asmuss 2004, 63.

24 Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992. gada 2. jūnija rīta sēdes stenogramma. Pieejams: https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1992/st_920602.htm (skatīts 20.11.2025.).

25 Ibidem.

26 Dozorcevs 2017, 239–241.

Latvijas un visas pasaules drošības atslēga atrodas Kremlī, neatkarīgi no tā, kurš tur saimnieko”.²⁷ Ne visi piekrita EDSA nozīmei Latvijas drošībā. Kārlis Eihenbaums 1993. gadā rakstīja, ka Latvija “no EDSA negaida pārāk daudz”.²⁸ Vēlāk skepse pret EDSA reālajām iespējām tikai pieauga.

Diplomāts Māris Riekstiņš atzīmējis, ka arī tā laika Ārlietu ministrijas iekšējos dokumentos par sadarbību ar starptautiskajām organizācijām virzība uz NATO nav uzskatīta par vēlamu mērķi vai vismaz tādu mērķi, par ko vajadzētu publiski izteikties. Viņš citē vienu no iekšējiem dokumentiem, ka Latvijas drošības centieni iekļauties Eiropas drošības sistēmā “nenozīmē, ka Latvijai būtu jācenšas kļūt par NATO dalībvalsti, jo liela daļa pasaules politiskās sabiedrības neredz NATO lomu jaunās Eiropas drošības sistēmā. Bez tam tiekšanās pēc ciešas sadarbības ar NATO varētu vēl vairāk pasliktināt jau tā sarežģītās attiecības ar Krieviju.”²⁹ Savukārt citā dokumentā par ārpolitikas galvenajiem virzieniem bija atturīgi pavēstīts, ka “Latvijas valdības politika būs vērsta uz iesaistīšanos Eiropas un Transatlantiskajās reģionālajās drošības un miera uzturēšanas struktūrās”.³⁰ Tādējādi atturīgā attieksme pret NATO Jurkāna perioda ārpolitikā bija vērojama gan dienesta dokumentos, gan publiskajā komunikācijā. Jurkāna pozīcijas ārlietu ministra amatā novājinājās, un oktobra beigās viņš atkāpās no amata pēc valdības vadītāja Ivara Godmaņa pieprasījuma. Jurkāna attieksme pret NATO gan nebija šī pieprasījuma cēlonis, tas bija saistīts ar viņa kritiku Latvijas politikai pilsonības jautājumā un neveiksmīgo sadarbību ar Augstāko padomi.³¹

Augstākās padomes Latvijas Tautas frontes (LTF) frakcija vienojās par deputāta Georga Andrejeva (1932–2022) kandidatūru ministra amatam. 1992. gada 10. novembra parlamenta debatēs par Andrejeva apstiprināšanu ārlietu ministra amatā iestāšanās NATO un Eiropas integrācija pat netika pieminēta. Latvijas ārpolitikas mērķi viņš definēja ciešā saistībā ar iekšpolitiku – “valstiskās neatkarības tālāka atjaunošana un nostiprināšana, pamatnācijas pašnoteikšanās tiesību atjaunošana un nostiprināšana, cittautiešu integrācija, nodrošinot vienādas tiesības visiem Latvijas pilsoņiem, garantējot starptautiski atzītas tiesības minoritātēm”.³² Šīs tēzes jāvērtē kontekstā ar Jurkāna demisijas iemesliem, kas bija cieši saistīti ar pilsonības jautājumiem.

27 Dozorcevs 2017, 240.

28 Eihenbaums 1993, 55.

29 Riekstiņš 2016, 15.

30 Ibidem.

31 Taurēns, Feldmanis 2016, 107.

32 Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992. gada 10. novembra rīta sēdes stenogramma. Pieejams: https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1992/st_921110.htm (skatīts 20.11.2025.).

Fredēns norāda, ka, pēc viņa un Zviedrijas tā laika premjerministra Karla Bilta (*Carl Bildt*) uzskatiem, Baltijas valstīm 1992.–1993. gadā vispār nav bijusi izstrādāta drošībpolitika un viņi svārstījušies par to, vai vispār vajadzētu aizrādīt šīm valstīm, ka tāda jāveido, jo šāds ieteikums varētu nonākt Krievijas rokās, kā arī radīt Baltijas valstīm ilūzijas, ka Zviedrija ir gatava uzņemties militāru atbildību par tām.³³

Krievija kā stimuls Latvijas virzībai uz Rietumiem

20. gadsimta 90. gadu pirmo pusi Krievija deva arvien vairāk iemeslu satraukumam par tās nākotnes attīstību un politiku. Savdabīgais “medusmēnesis”, kas bija vērojams attiecībās ar Borisa Jeļcina (*Boris El'cin*) vadīto Krieviju pēc PSRS sabrukuma, beidzās diezgan ātri. Jau 1992. gada decembrī Krievijas ārlietu ministrs Andrejs Kozirevs (*Andréj Kózyrev*) EDSA sanāksmē Stokholmā sniedza draudīgu paziņojumu, kurā norādīja, ka postpadomju telpa ir būtībā postimpēriska telpa, kurā “Krievijai ir tiesības lietot militārus un politiskus līdzekļus savu interešu aizsardzībai”. Pēc brīža Kozirevs paziņoja, ka tas bijis retorisks paņēmieni, lai parādītu, kāda būtu antidemokrātisko spēku politika, ja tie nāktu pie varas Krievijā.³⁴ Patiesībā jākonstatē, ka Baltijas valstis nemaz neizjuta t. s. medusmēnesi ar Krieviju kā ilgstošu attiecību uzlabošanos. Krievija centās novilcināt karaspēka izvešanu no Baltijas valstīm un sasaistīt to ar krievu tiesībām.

Tālākajā notikumu gaitā arī iekšpolitiskā nestabilitāte Krievijā un tās neskaidrā nākotne kļuva par nozīmīgu faktoru. Te jānosauc gan 1993. gada septembra – oktobra krīze ar sadursmi starp prezidentu Jeļcinu un reakcionāro divpakāpju parlamentu – Tautas deputātu kongresu un Augstāko padomi, gan sekojošā Jeļcina pretinieku uzvara parlamenta – Valsts domes vēlēšanās 1993. gada 12. decembrī, gan Čečenijas kara sākums 1994. gada decembrī. Diplomāts Ilgvars Kļava norāda, ka tas viss radīja “nestabilitātes un zināma haosa iespaidu”.³⁵

Baltijas valstu bažas izraisīja Krievijas centieni formulēt savu ārpolitiku jaunajā situācijā pēc PSRS sabrukuma kā Krievijas ietekmes sfēru saglabāšanas politiku bijušās PSRS teritorijā. Viens no tādiem mēģinājumiem bija Krievijas radītais “tuvo ārzemju” koncepts, kas paredzēja saglabāt ietekmi bijušajās padomju republikās, izmantojot ekonomiskas sviras, ietekmējot un kontrolējot krievus šajās republikās, nostiprinot tur krievu valodu un kultūru, kā arī prasot ekskluzīvas

33 Fredēns 2011, 132.

34 Kļava 2020, 251.

35 Ibidem, 250.

tiesības lietot spēku. Atis Lejiņš, kritizējot šo koncepciju, 1993. gadā norādīja, ka šādas idejas atbilstot Krievijas valdības rīcībai.³⁶ Tuvo ārzemju doktrīna Krievijas politiķu paziņojumos tika ekspluatēta visai plaši, bet attiecībā uz Baltijas valstīm ļoti konkrētas izpausmes tomēr neieguva. Vienlaikus Krievijas opozīcija Baltijas valstu uzņemšanai NATO bija faktors, par ko “Rietumos daudzi satraucās”.³⁷

Kaimiņvalstis – Lietuva un Igaunija

Šai problemātikai veltītajā zinātniskajā un atmiņu literatūrā bieži vien Latvijas kaimiņi tiek atstāti novārtā. Tādos izdevumos kā “Atgriešanās Eiropā” un “Latvijas diplomātijas gadsimts” nav pat atsevišķu rakstu par sadarbību ar Lietuvu un Igauniju 20. gadsimta 90. gados.

20. gadsimta 90. gadu pirmajā pusē turpinājās atmodas laiku sadarbības tradīcijas. Baltijas valstu prezidenti Guntis Ulmanis, Aļģirds Brazausks (1932–2010) un Lennarts Meri regulāri tikās, īpaši izceļoties Igaunijas prezidenta spilgtajai personībai. Tika izveidota Baltijas Asambleja kā triju parlamentu sadarbības institūcija un Baltijas Ministru padome ar regulārām premjerministru un ārlietu ministru konferencēm. Baltijas valstis tika uzlūkotas kā vienots veselums, tomēr nevajadzētu aizmirst, ka to starpā bija konkurences elementi.³⁸ Rakstnieks un publicists Jānis Ūdris, raksturojot Baltijas valstu sadarbību Gunta Ulmaņa uzskatos, atzīmē veiksmīgo triju prezidentu sadarbību ar ASV un prezidentu Klintonu.³⁹ ASV “uzslavas un pamudinājumi baltiešus stimulēja sadarboties vēl ciešāk”. Raksturojot attiecības ar Igauniju, eksprezidents atzīmējis, ka Igaunija bija priekšā, gan reklamējot savus sasniegumus, gan drosmīgāku ekonomisko reformu ziņā, gan daudz noteiktāka militārajā jomā.⁴⁰ Attiecības ar Lietuvu viņš vairāk redzēja kā kontaktus ar prezidentu Brazausku, neizsakot vērtējumus par šo valsti un attiecībām ar to kopumā.⁴¹

Reizēm Baltijas valstis tomēr radīja problēmas cita citai. Lietuva jau 1994. gada janvārī iesniedza paziņojumu par vēlmi iestāties NATO, tādējādi sagādājot “papildu galvassāpes” Latvijai un Igaunijai un nesolidāri uzsverot, ka

36 Lejiņš 2007, 51–52.

37 Asmuss 2004, 201.

38 Taurēns, Feldmanis 2016, 103–104.

39 Ūdris 2009, 142.

40 Ibidem, 146.

41 Ibidem, 149–150.

Lietuvā neesot nedz pilsoniskās spriedzes, ne teritoriālu problēmu ar Krieviju.⁴² Igaunijas diplomātija 1994. gadā bija neapmierināta ar Latvijas un Krievijas kara-spēka izvešanas līgumu, kas nozīmējis, ka Latvija pārāk piekāpusies, pasliktinot Igaunijas pozīcijas.⁴³ Tomēr vairāk problēmu Baltijas valstu attiecībās iezīmējās 20. gadsimta 90. gadu otrajā pusē, tās skāra gan eiroatlantiskās integrācijas problēmas, gan teritoriālus strīdus par jūras robežām.⁴⁴ Igaunijā dažkārt sākās pārdomas, vai Igaunija maz ir Baltijas valsts. Tomass Hendriks Ilvess 1998. gadā rakstīja, ka “Baltijas valstu jēdziens ir vājš”, tas ir virspusēja konstrukcija, nesakņojas Igaunijas “kultūras vēsturē”.⁴⁵ Igaunijai vajadzētu kļūt par Ziemeļvalsti, turklāt vienīgo no postkomunistiskajām valstīm.⁴⁶ Tomēr visas problēmas – nesaskaņas un vieglprātīgi sapņojumi par Ziemeļvalsti ne 20. gadsimta 90. gadu pirmajā pusē, ne vēlāk nespēja pēc nozīmes un ietekmes pārspēt sadarbību eiroatlantiskās integrācijas virzienā.

Nozīme bija arī sadarbībai ar citām reģionālām apvienībām. Piecas Ziemeļvalstis atbalstīja Baltijas valstis ceļā uz Eiropas Savienību. Diplomāts Gints Jēgermanis norāda, ka kopš 1995. gada “Somija uzņēmās lielāku aizbildniecību par Igauniju, Zviedrija – par Latviju, Dānija – par Lietuvu”.⁴⁷ Dānijas pārstāvji enerģiski atbalstīja Baltijas valstu progresu virzībā uz NATO 1997. gada NATO Madrides samitā.⁴⁸ Tomēr Jēgermanis atzīmē, ka Ziemeļvalstu un Baltijas valstu sadarbību kopumā formātā *Nordic-Baltic 8* kavēja tas, ka Ziemeļvalstu attīstība bija senāka un abu grupu attīstības līmenis bija dažāds un ka tās nevēlējās “kompromitēt savu gadu desmitiem loloto tēlu”.⁴⁹

Cita reģionāla grupa, kura bija svarīga Baltijas valstīm, bija Centrālās un Austrumeiropas valstis: Polija, Čehija un Ungārija bija priekšā Baltijas valstīm ceļā uz NATO un Eiropas Savienību. Tās aukstā kara laikā bija suverēnas valstis, savukārt Eiropas Kopienas intereses par šīm valstīm sākās jau kopš 1988. gada. Baltijas valstīm nācās pierādīt, ka tās neatpaliek no Centrāleiropas valstīm ekonomiskās un politiskās attīstības ziņā.⁵⁰ Bez šīs konkurences un nepieciešamības panākt Centrāleiropas valstis tām bija arī otra stratēģija – attīstīt divpusējās un daudzpusējās attiecības ar Višegradas valstīm un veicināt integrāciju ar

---

42 Riekstiņš 2016, 27–28.

43 Jundzis 2014, 16.

44 Lejiņš 2002, 98–139.

45 Ilvess 2010, 24.

46 Ibidem, 26–27.

47 Jēgermanis 2020, 173.

48 Asmuss 2004, 294–296.

49 Jēgermanis 2020, 177.

50 Bleiere 1998, 120–122.

tām. Daina Bleiere saskata zināmu lūzumu šai sadarbībā kopš 1994. gada, kad gan Baltijas valstu prezidenti, gan Baltijas Asambleja īpaši uzsvēra sadarbības nepieciešamību.⁵¹

Jauns posms Latvijas ārpolitikā

Par nozīmīgu lūzuma punktu Latvijas ārpolitikā kļuva 1993. gada 5.–6. jūnijā notikušās 5. Saeimas vēlēšanas. To rezultātā par valsts dominējošo politisko spēku kļuva partija *Latvijas ceļš* ar savu bezprecedenta rezultātu – 36 mandātiem Saeimā, kas nekad vēlāk nav ticis pārspēts. Savukārt šīs partijas ārlietu ministri Georgs Andrejevs (1992–1994), Valdis Birkavs (1994–1999) un Indulis Bērziņš (1999–2002) noteica valsts ārpolitisko kursu eiroatlantiskajai integrācijai desmit izšķiroši svarīgus gadus līdz pat 2002. gadam, kad ārlietu ministra amatu pirmoreiz ieņēma partijas *Jaunais laiks* pārstāve Sandra Kalniete (2002–2004), gan turpinot eiroatlantiskās integrācijas kursu.

Pēc vēlēšanām izveidotās Valda Birkava valdības deklarācijā par iecerēto darbību kā oficiāls mērķis jau atspoguļojās tuvināšanās eiroatlantiskajām struktūrām. Deklarācijā ārpolitikas sadaļa bija pēdējā un bija ļoti lakoniska, salīdzinot ar plašajām iekšpolitisko uzdevumu sadaļām. Deklarācijā kā trešā ārpolitiskā prioritāte bija minēta sakaru paplašināšana ar Eiropas Kopienas valstīm un ar Eiropas Kopienu kā galveno Eiropas integrāciju īstenojošo institūciju. Tajā nebija minēta NATO un pat ASV, bet tikai “Ziemeļamerikas valstis”.⁵² Galvenā prioritāte Latvijas ārpolitikā vēl joprojām bija Krievijas karaspēka izvešana.

Debates par Baltijas valstu drošības garantēšanas ceļiem tomēr notika. Teorētiski Baltijas valstis varētu izvēlēties citas drošības politikas garantijas, nevis NATO. Starpkaru periodā izvēlēta neitralitātes koncepcija tika noraidīta. Ārpolitikas institūta direktors Atis Lejiņš 1993. gada jūlija rakstā uzsvēra, ka Baltijas valstu neitralitāte neglāba tās no iznīcināšanas Otrā pasaules kara sākumā un pat “tagad Baltijā neitralitāte ir sevi diskreditējusi”.⁵³ Apskatot dažādas drošības iespējas, Lejiņš konstatēja, ka Rietumu drošības garantijas nav pat parādījušās pie apvārsņa.⁵⁴

51 Bleiere 1998, 125, 131.

52 Ziņojums par [Ministru] kabineta sastādīšanu un deklarācija par kabineta iecerēto darbību. *Latvijas Vēstnesis*, 21.07.1993., 2. lpp.

53 Lejiņš 2007, 48.

54 Ibidem.

Impulsu NATO paplašināšanai deva Jeļcins, kurš 1993. gada augusta beigās, apmeklējot Poliju un Čehiju, bija izteicies, ka Krievija nevēlas traucēt Polijas un citu valstu centienus iestāties NATO, norādot, ka Krievija ciena citu valstu suverenitāti. Polijas un Krievijas kopīgā komunikē bija uzsvērts, kas Polijas iestāšanās NATO nav pretrunā ar Krievijas drošības interesēm. Šie notikumi izraisīja pozitīvus noskaņojumus Austrumeiropas galvaspilsētās, bet Rietumu politiku piesardzīgo nostāju mainīja par labu NATO paplašināšanai tikai daļēji.⁵⁵

Pirmie Latvijas pārstāvju paziņojumi par dalību NATO izskanēja samērā drīz. Baltijas valstu valdību vadītāju 1993. gada 13. septembra Deklarācijā par reģionālo drošību NATO nebija pieminēta, Baltijas valstis aicināja "citas valstis piedalīties saprašanās un stabilitātes veicināšanā Baltijas jūras reģionā".⁵⁶ Savukārt Baltijas valstu aizsardzības ministru parakstītajā dokumentā par sadarbību aizsardzības jomā jau bija minēta Baltijas valstu interese par integrāciju NATO.⁵⁷ Fredēns vērtē šo paziņojumu kā nozīmīgu pavērsiena punktu Baltijas ceļā uz NATO.⁵⁸ Latvijas vēlme iestāties NATO tika pieteikta visaugstākajā līmenī 1993. gada 11. oktobrī. Prezidents Ulmanis preses konferencē Vīnē bija paziņojis, ka Latvija vēlētos iestāties NATO. Ārlietu ministrija, skaidrojot prezidenta izteikumus, norādīja, ka iestāties NATO "ir mūsu vēlme", bet tas esot atkarīgs no NATO valstīm: Latvija meklēs drošības garantijas arī Eiropas un Drošības un sadarbības apspriedes mehānismos, sadarbībā ar Rietumeiropas savienību, Ziemeļatlantijas sadarbības padomi. Kad un kā Latvija varētu iestāties NATO, bija atkarīgs no dialoga ar šo organizāciju.⁵⁹ Šie piesardzīgie paziņojumi arī bija pirmie šādā politiskā līmenī par Latvijas iestāšanos NATO. Publiski arī citi Baltijas līderi izteicās piesardzīgi. Igaunijas prezidents Meri 1994. gada 25. februāra runā Hamburgā aicināja demokrātiskos Rietumus nodrošināt no Vācijas uz Austrumiem esošo valstu stabilitāti, ietverot valstis no Igaunijas robežpilsētas Narvas līdz Ukrainai.⁶⁰ Latvijā NATO un Eiropas Kopiena vēl joprojām bija diezgan tāls un ne pārāk konkrēts mērķis, bet situācija strauji mainījās.

1993. gada decembrī savukārt Baltijas valstu prezidenti paziņoja par lēmumu izveidot Baltijas miera spēku uzturēšanas bataljonu (vēlāk pazīstams kā BALTBAT), kas spētu piedalīties ANO miera misijās un būtu solis ceļā uz

---

55 Asmuss 2004, 67–71.

56 Kopējā deklarācija par reģionālo drošību. *Diena*, 22.09.1993., 8. lpp.

57 Parakstīti Baltijas valstu līgumi. *Laiks*, 18.09.1993., 1. lpp.

58 Fredēns 2011, 178.

59 Latvijas Ārlietu ministrijas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, 13.10.1993., 2. lpp.

60 Meri 2009, 79.

NATO.⁶¹ Tas bija arī solis uz kaujas spējīgu armiju izveidošanu. Šī ideja un vēlākā bataljona izveidošana bija panākums Baltijas valstu savstarpējā sadarbībā un ceļā uz NATO.⁶² Latvijas bruņoto spēku izveide kļuva par nopietnu starptautiskās politikas problēmu, un panākumi šai jomā tika gūti tikai 20. gadsimta 90. gadu beigās. Viens no cēloņiem bija politiskās elites atteikšanās atvēlēt pietiekamus līdzekļus militārajām vajadzībām, kas bija raksturīga visam 20. gadsimta 90. gadu periodam.⁶³ Ulmanis ir atzīmējis neizpratni par nepieciešamību Latvijā atvēlēt vismaz divus procentus no iekšzemes kopprodukta militārām vajadzībām: “mēs nesapratām, kas ir militārā atbildība ceļā uz NATO”.⁶⁴

Situācija Krievijā deva arvien jaunus izejaspunktus satraukumam Latvijā un pārējās Baltijas valstīs. 1993. gada 3.–4. oktobra bruņotās sadursmes Maskavā, kaut arī tās noslēdzās ar prezidenta Jeļcina uzvaru, ko apsveica demokrātiskie Rietumi, bažas par nākotnes perspektīvām pastiprināja. Tās vēl palielināja 12. decembra Krievijas Valsts domes vēlēšanu rezultāti ar nacionālistu un komunistu uzvaru. Latvijas vēstnieks Maskavā Jānis Peters pēc rudens krīzes nosūtīja 22 lappuses garu analīzi par situāciju Krievijā, kura bija visai pesimistiska un kurā izteiktās prognozes, piemēram, par Jeļcina režīma vājumu, līdz galam nepiepildījās. Viņš uzskatīja, ka Krievijas delegācijas vadītājs sarunām ar Latviju par armijas izvešanu Sergejs Zotovs (*Sergėj Zótov*) cer uz Jeļcina režīma krišanu.⁶⁵ Peters konstatēja, ka Krievijas “medusmēnesis” attiecībā ar Rietumiem ir beidzies, Jeļcina pretestību NATO paplašināšanai atbalsta viss Krievijas politiskais spektrs no militārām aprindām līdz liberāļiem. Maskavā netiekot apstrīdētas Krievijas tiesības nodrošināt miera uzturēšanu un miera radīšanu (*peacemaking*) visā bijušās PSRS teritorijā. Peters uzskatīja, ka pēdējās dienās aktualizētā informācija par Latvijas vēlmi iestāties NATO izraisa negatīvu reakciju Ārlietu ministrijā un esot kā dāvana Krievijas militārajām aprindām,⁶⁶ radot iespaidu, ka pats Peters to neatbalsta pilnībā.

1993. gada rudens tomēr bija devis pozitīvu impulsu NATO paplašināšanai. To arvien vairāk sāka atbalstīt dažādi spēki pašās Rietumu valstīs.⁶⁷ 1993. gada 27. oktobrī Rīgā ar vizīti ieradās ASV valsts sekretārs Vorens Kristofers (*Warren*

61 [Baltijas valstu prezidentu] Paziņojums par NATO. *Diena*, 22.12.1993., 1. lpp.

62 Bērziņš 2001, 7.

63 Kristovskis 2017, 24–25.

64 Ūdris 2009, 185.

65 Jānis Peters. Stāvokļa raksturojums Krievijā pēc prezidenta Borisa Jeļcina 1993. gada 21. septembra dekrēta Nr. 1400. Maskava, 21.09.1993.–17.10.1993. LNA-LVA, 1899–1–31, 33.–55. lp.

66 *Ibidem*, 46–47.

67 Asmuss 2004, 71–77.

Cristopher, 1925–2011). Viņš tikās ar Latvijas ārlietu ministru Andrejevu, Lietuvas ārlietu ministru Povilu Gili (*Povilas Gylis*) un Igaunijas ārlietu ministru Trivimi Vellisti (*Trivimi Velliste*). Viņš informēja par jaunu sadarbības programmu *Partners in Peace*, kas nozīmētu ciešāku NATO valstu sadarbību ar Austrumeiropas valstīm un radītu tām lielāku drošības sajūtu.⁶⁸ Par jauno iniciatīvu, kuras nosaukums vēlāk kļuva *Partnership for Peace*, Kristofers bija pakāpeniski informējis dažādus Eiropas politiķus, un Baltijas valstis par to uzzināja drīz pēc NATO ģenerālsēdētāja.⁶⁹ Šīs organizācijas dibināšanas brīdī tā ne vienmēr tika vērtēta augstu. Henrijs Kisindžers (*Henry Kissinger*, 1923–2023) to nosauca par visai nenoteiktu kolektīvas drošības sistēmu, kas nav starpstacija ceļā uz NATO, bet gan alternatīva, kas ietver gan Centrālāzijas valstis, gan Poliju.⁷⁰ Talbots aprakstīja tās nozīmi kā struktūru, kas savedīs kopā NATO, bijušo Varšavas līguma valstu un neitrālo valstu militārās elites kopējai plānošanai, manevriem un miera uzturēšanas misijām. Tas bija mērķis, ko vajadzēja īstenot īstermiņā, kamēr Pentagons un diplomāti plānoja, kā paplašināt NATO ilgākā laika posmā.⁷¹ Arī Baltijas valstu diplomātija saprata šīs iniciatīvas ierobežoto raksturu. 1993. gada 15. decembrī pēc tikšanās Tallinā triju Baltijas valstu prezidenti sniedza paziņojumu, kurā aicināja piešķirt NATO ģenerālsēdētāram pilnvaras paplašināt un padziļināt sadarbību ar Viduseiropas un Austrumeiropas valstīm un piepildīt ar konkrētu saturu iniciatīvu par “Sadarbību miera interesēs”. Prezidenti atsaucās uz radikālo nacionālistu panākumiem Krievijā.⁷²

1994. gadā kulmināciju sasniedza Latvijas un Krievijas sarunas par kara spēka izvešanu. Latvijas Saeimas frakciju vadītājus 31. janvārī pieņēma pat visaugstākajā līmenī ASV prezidenta rezidencē Baltajā namā. Šajās sarunās Latvijas pārstāvji pauda dziļu neuzticību pret EDSA, norādot, ka šī organizācija pakāpeniski novājinās. Apspriedēs ASV un Zviedrijas pārstāvji lika saprast, ka Latvijas lēmums parakstīt vienošanos uz piedāvātajiem noteikumiem pavērs ceļu Latvijas sadarbībai ar Rietumiem, tai skaitā militārās un drošības politikas jomā.⁷³ Talbots paziņoja, ka līgumu noslēgšana tiktu apsveikta un sadarbība ar Latviju turpināsies “padziļinātu diplomātisko, politisko, ekonomisko, drošībpolitisko un militāro attiecību kontekstā”.⁷⁴ Tolaik Latvijas diplomātija šaubījās par iespēju

68 Pārskats par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ārlietu ministru 27.10.1993. tikšanos ar ASV valsts sekretāru. LNA-LVA, 1899–1–41, 102.–103. lp.

69 Taurēns, Feldmanis 2016, 84.

70 Kisindžers 2001, 868–869.

71 Talbott 2002, 98–99.

72 [Baltijas valstu prezidentu] Paziņojums. *Diena*, 22.12.1993.

73 Fredēns 2011, 239–243.

74 *Ibidem*, 239.

vispār parakstīt karaspēka izvešanas līgumu ar Krieviju, jo šāds līgums paredzētu ilgstošu Skrundas radiolokācijas stacijas (RLS) saglabāšanu Latvijas teritorijā. Iespēja kopdarbībai ar Rietumu valstīm tika atzīta par spēcīgu motivāciju sadarboties un parakstīt līgumu. Ārlietu ministrijas plānošanas dokumentā no šī perioda tika atzīts, ka atteikšanās parakstīt līgumu radīs pasaulē iespaidu, ka Latvijas diplomātija nav spējīga diskutēt par vitāliem savas drošības jautājumiem, un kavēs Latvijas tuvināšanos ASV un Rietumeiropai.⁷⁵ Prezidenta Ulmaņa vizītes laikā Francijā 1994. gada 11. aprīlī prezidents Fransuā Miterāns (*François Mitterrand*, 1916–1996), kā bija norādīts atskaitē par sarunu, mudināja līgumu parakstīt, pat solot, ka Francija nepieļaus Latvijas neatkarības apdraudējumu.⁷⁶

NATO Briseles samita laikā 1994. gada 10.–11. janvārī tika parakstīts dokuments par programmas *Partnerattiecības mieram* izveidošanu. Tas paredzēja nostiprināt “citu valstu” aizsardzības spēkus, to spēju veikt miera misijas, potenciālu sadarboties ar NATO valstu armijām, nodrošināt demokrātisku kontroli pār aizsardzības spēkiem. Partnervalstīm bija jāpalielina izdevumi aizsardzības vajadzībām. Dokumenta 8. punkts paredzēja konsultācijas, ja partnervalsts izjūt draudus savai integritātei, suverenitātei vai drošībai.⁷⁷ 1994. gada 22. februārī vizītes laikā Briselē Ministru prezidents Birkavs parakstīja Ielūgumu programmā *Partnerattiecības mieram*, apņēmoties pildīt attiecīgās saistības.⁷⁸

1994. gada 26. februārī Birkavs, uzstājoties starptautiskā konferencē “Latvijas drošība gadsimtu mijā” Rīgā, atzīmēja, ka Eiropas Savienība ir “mūsu ceļš un cerība nākotnei”: Latvijas politika attiecībā uz NATO bija orientēta uz pilntiesīgas dalībvalsts statusu – nopietnākajām drošības garantijām, ko perspektīvā iespējams saņemt. Birkava skatījums par notiekošo bija reālistisks: viņš norādīja, ka *Partnerattiecības mieram* tiek kritizēts kā projekts, kas izvairās dot konkrētu atbildi Austrumeiropas valstīm par iespējām kļūt par organizācijas dalībniecēm, tomēr šī programma varētu būt ceļš uz NATO paplašināšanos. Birkavs kritizēja arī tolaik valdošo tendenci, ka vispirms NATO būtu uzņemamas Polija, Čehija un Ungārija.⁷⁹

1994. gada jūnijā Georgs Andrejevs bija spiests atkāpties no ārlietu ministra amata sakarā ar sadarbību ar Valsts drošības komiteju PSRS okupācijas periodā, ministra pienākumus uzņēmās pats Ministru prezidents Birkavs.⁸⁰ Savukārt

75 Ārlietu ministrijas Plānošanas grupas analīze “Skrundas RLS Latvijas–Krievijas sarunās”. Rīga [b. d., 1994. gada janvāris]. LNA-LVA, 1899–1–31, 86. lp.

76 Taurēns, Feldmanis 2016, 91.

77 *Partnerattiecības mieram*. *Diena*, 12.01.1994., 2. lpp.

78 *Partnerattiecības mieram*. Ielūgums. *Diena*, 23.02.1994., 9. lpp.

79 Birkavs 1994, 1.

80 Taurēns, Feldmanis 2016, 107–108.

Birkava valdība demisionēja mēnesi vēlāk. Jaunajā Māra Gaiļa izveidotajā valdībā Birkavs kļuva par ārlietu ministru. Starplaikā 6. jūlijā Latviju apmeklēja ASV prezidents Klintons.⁸¹ Birkavs 8. jūlija preses konferencē pēc Klintona vizītes paziņoja, ka prezidents solījis Latvijas potenciālu uzņemšanu NATO, ja programma "Partnerattiecības mieram" risināsies sekmīgi.⁸²

Pēc Krievijas karaspēka izvešanas 1994. gada 31. augustā tālāka drošības nostiprināšana kļuva par aktuālu uzdevumu un pavēra jaunas iespējas eiroatlantiskajai integrācijai. 1994. gada septembra Māra Gaiļa valdības deklarācija solīja kā pirmo prioritāti sakaru nostiprināšanu ar Eiropas Savienību un tās dalībvalstīm, iestāšanos Eiropas Padomē un pēc tam Eiropas Savienībā. Tika deklarēts mērķis tuvināties Eiropas Savienības likumdošanai, standartiem un normām. Vārds NATO netika minēts, bet tika pieminēta sadarbība ar programmu *Partnerattiecības mieram* un Rietumeiropas savienību.⁸³

1994. gada 3. decembrī Rīgā notika nozīmīga starptautiska konference, kurā piedalījās ļoti prominenti viesi, ieskaitot bijušo ASV prezidenta palīgu nacionālās drošības jautājumos Zbignevu Bžezinski un bijušo Zviedrijas premjeru Karlu Biltu. Konferencē uzstājās arī Birkavs. Viņš norādīja, ka Latvijas ārpolitikas un iekšpolitikas pamatzdevums ir mazināt atšķirības starp Latviju un Eiropas Savienības valstīm, vienlaikus saglabājot nacionālo patību. Runājot par NATO, viņš uzsvēra, ka Latvija tiecas uz NATO, liekas, īpaši necerot uz drīzu iekļūšanu, taču būtu svarīgi, lai paplašināšanas procesā netiktu novilkta jaunas robežas, kas sadalītu Eiropu pretī stāvošās nometnēs.⁸⁴ Bžezinskis akcentēja, ka Baltijas valstis vēlas iestāties NATO un no šīs problēmas risināšanas nav iespējams izvairīties. Viņš ieteica tās vispirms uzņemt Rietumeiropas savienībā un pieļāva, ka gadsimtu mijā vajadzēs risināt jautājumu par Baltijas valstu formālu līdzdalību NATO.⁸⁵ Bez tam Bžezinskis izvirzīja kritērijus NATO dalībvalstīm, kas ietvēra demokrātisku sistēmu, tirgus ekonomiku, civilās varas kontroli pār militāro un bruņoto spēku savstarpēju saderību, ko varot panākt arī vēlāk. Viņš aicināja neizvirzīt pārāk smagus militārus un ekonomiskus priekšnoteikumus.⁸⁶

1995. gadā mērķis iestāties Eiropas Savienībā un NATO tika oficiāli deklarēts politikas dokumenta līmenī. 1995. gada februārī publicētajā valsts ārpolitikas koncepcija konstatēja, ka "pastāv drošības sistēmu kopums, kas apvieno NATO

---

81 Taurēns, Feldmanis 2016, 99.

82 J. Ūdris. Noslēdzies zīmīgs posms. *Latvijas Vēstnesis*, 09.07.1994., 1. lpp.

83 Deklarācija par valdības iecerēto darbību. *Diena*, 21.09.1994., 10. lpp.

84 Birkavs 1995, 177–181.

85 Bžezinskis 1995b, 130–132.

86 *Ibidem*, 124–124.

un ES dalībvalstis. Otrkārt, ir izveidojusies valstu grupa, kura atrodas tā sauktajā drošības pelēkajā zonā, proti, tās ir valstis, kuras grib pievienoties ES un NATO.” Latvija, pēc dokumenta autoru domām, bija šajā otrajā zonā. Tāpēc tika deklarēts, ka ārpolitikas uzdevums ir izmantot visas iespējas, lai mērķtiecīgi sagatavotos integrācijai ES, Rietumeiropas Savienībā (RS) un NATO, kas apvieno valstis, ar kurām Latvijai ir kopīgas galvenās drošības intereses, kultūras orientācija un vērtību sistēma.⁸⁷ Tas, ka šāda koncepcija bija pieņemta tikai 1995. gadā, tomēr liecināja par novēlotu darbu pie tās.

Kopumā 1995. gada notikumi radīja cerību, ka Latvijas iestāšanās NATO vairs nav jautājums par vai, bet drīzāk par kad un kā. Tomēr, runājot par termiņiem un ceļiem, jau 1995. gadā kļuva skaidrs, ka Latvija neieklūs NATO paplašināšanas pirmajā kārtā. Tam bija kompleksi cēloņi. To vidū bija pašu Baltijas valstu negatīvība, ko atzina, piemēram, Ministru prezidents Gailis 1995. gada vasarā.⁸⁸ Ļoti liela nozīme bija arī Rietumu valstu un Krievijas attiecībām un Krievijas pretestībai NATO paplašināšanai.⁸⁹ Arī Rietumu nometnē nepastāvēja vienprātība par pašu paplašināšanās nepieciešamību. Latvijas diplomātija kļuva par aktīvu paplašināšanās aizstāvi, galvenajam darbam tomēr noritot 20. gadsimta 90. gadu otrajā pusē. Latvijas diplomātija 20. gadsimta 90. gados bija nogājusi garu ceļu no laika, kad pret NATO izturējās skeptiski un uzskatīja par labāku to pat nepieminēt, līdz aktīviem centieniem iestāties NATO 1995. gadā.

Latvijas integrācijas problēmas Eiropas Kopienā un Eiropas Savienībā

Latvijas atmodas periodā Eiropa kļuva par lozungu, par simbolu zaudētajām mājām. Atgriešanās Eiropā bija populārs un plaši citēts sauklis. Jau 1990. gadā Jānis Stradiņš (1933–2019) rakstīja, ka “šobrīd ir visai mūsdienīgi runāt par atgriešanos Eiropā”. Tomēr viņš šo atgriešanos saistīja ar kultūras kontekstu, paužot, ka “izsmalcinātajai, izlutinātajai” Eiropai Latvija var būt interesanta ar kultūru.⁹⁰ Edijs Bošs atzīmē, ka atmodas laikā “atgriešanās Eiropā” bija tēze, kas bija klātesoša visā neatkarības kustības naratīvā.⁹¹ Tomēr ap 1992. gadu bijusi vērojama zināma skepse par Eiropu un saklausāmi “nacionālas savrupības”

87 Latvijas Republikas ārpolitikas koncepcija. *Latvijas Vēstnesis*, 10.02.1995., 1. lpp.

88 Sīkāk par situāciju 1995. gada otrajā pusē skat. Taurēns, Feldmanis 2016, 100–101.

89 Talbott 2002, 237–238.

90 Stradiņš 1992, 98.

91 Bošs 2016, 132.

motīvi.⁹² Atmodai veltītā memuāru un zinātniskā literatūra daudz pievērsās Eiropas vērtību nozīmei Latvijas politiskajos, ekonomiskajos un kultūras procesos, plaši bija izplatīts diskurss par atgriešanos zaudētajās mājās.⁹³ Vēlāk sauklis par atgriešanos Eiropā kļuva tik pašsaprotams, ka ieguva oficiālas retorikas raksturu, par ko liecina, piemēram, jau minētais Ārlietu ministrijas izdots rakstu krājums "Atgriešanās Eiropā". "Tiekšanās uz Eiropu ir arī atgriešanās pie mūsu kultūras tradīcijām un saknēm," vēstīja partijas "Latvijas ceļš" priekšvēlēšanu platforma pirms 1995. gada Saeimas vēlēšanām.⁹⁴

1990. gada pavasara dokumentos, kas saistīti ar neatkarības atjaunošanu, Eiropas vārds pieminēts samērā reti. Tā LTF priekšvēlēšanu platformā pirms Augstākās padomes vēlēšanām ir minēts mērķis piedalīties Eiropas drošības un sadarbības konferencē jau 1990. gadā.⁹⁵ Reizēm tika lietota retorika, kas bija pārņemta no Padomju Savienības Komunistiskās partijas ģenerālsēkretāra Mihaila Gorbačova teiktā, runājot par Eiropas kopējām mājām vai vienoto Eiropu.⁹⁶

Latvijas dzimstošajai diplomātijai pirmie kontakti bija ar Eiropas struktūrām un viena no pirmajām tribīnēm bija Eiropas Parlaments. 1991. gada 22. janvārī tas pieņēma rezolūciju, kas nosodīja PSRS, norādot, ka ir dziļi satricēts par PSRS rīcību Latvijā un Lietuvā, nosodīja padomju militāro agresiju.⁹⁷ Attiecību sākums ar Eiropas Kopienu bija tās ārlietu ministru 1991. gada 27. augusta lēmums par Baltijas valstu neatkarības atzīšanu *de iure*.⁹⁸

Eiropas integrācijas process šajā laikā virzījās uz Eiropas Savienības dibināšanu, un tas nozīmēja arī reflexijas par tālāku kontinenta attīstību, tostarp sadarbības padziļināšanu un teritoriālu paplašināšanos. Integrācija apvienotajā Eiropā nebija tik politiski saspringta problēma kā integrācija NATO, kas bija drošības jautājums. Protams, Latvijas integrācija Eiropā arī tika uzskatīta par sava veida drošības garantiju. Vienu no problēmām, kas šai laikā bija aktuāla, izsaka jautājums: kāpēc Eiropas Kopienai un kopš 1993. gada Eiropas Savienībai būtu nepieciešama teritoriāla paplašināšanās, uzņemot Baltijas valstis? Eduards Bruno Deksnis rakstīja, ka tas izveidotu vienotu Baltijas jūras telpu, nostiprinātu baltiešu tautu drošību, ekonomiski un iedzīvotāju skaita ziņā tā nozīmētu "vēl

92 Bošs 2016, 138.

93 Taurēns 2018.

94 Savienības "Latvijas Ceļš" programma. *Latvijas Vēstnesis*, 02.06.1995., 4. lpp.

95 Latvijas Tautas frontes vēlēšanu platforma Latvijas PSR tautas deputātu vēlēšanām. *Latvijas Jaunatne*, 20.02.1990., 1. lpp.

96 Baltijas valstu padomes lēmumi. *Rīgas Balss*, 11.06.1990., 1. lpp.

97 Eiroparlaments apsūdz. *Brīvā Latvija*, 28.01.1991., 1. lpp.

98 Bukovskis, Elferte 2017, 191.

vienas Zviedrijas ienākšanu”.⁹⁹ Tomēr doma par Baltijas valsti – bijušo padomju republiku – uzņemšanu bija ideja, kura sākotnēji bija jauna pašas Eiropas galvaspilsētās. Asmuss norāda, ka Eiropas Savienība bija “pārāk lēna”, noslēgtās “Eiropas vienošanās” bija ar ierobežotu raksturu un ES rūpīgi vairījās no dalības solījumiem Austrumeiropas valstīm.¹⁰⁰ 1993. gada jūnijā Eiropas Padome (ES valsti un valdību vadītāju padome) pieņēma t.s. Kopenhāgenas kritērijus, kas ietvēra trīs galvenos kritērijus, kas jāizpilda potenciālajām jaunajām dalībvalstīm. Tie paredzēja vispirms politiskos kritērijus – “to institūciju stabilitāti, kuras garantē demokrātiju, likumu varu, cilvēktiesības, kā arī cieņu pret minoritātēm un minoritāšu aizsardzību”. Ekonomiskie kritēriji bija “funkcionējoša tirgus ekonomika” un lai valsts spētu tikt galā ar Eiropas Savienībā pastāvošo konkurences spiedienu un tirgus spēkiem. Treškārt, tie ietvēra prasību, ka aicināmā “valsts spētu pildīt dalībvalsts saistības un, starp citu, būtu uzticīga mērķim izveidot politisku, ekonomisku un monetāru savienību”.¹⁰¹ Tolaik runa bija tikai par Centrāleiropas valstīm. Latvijas presē un politiķu runās kritēriji 20. gadsimta 90. gadu pirmajā pusē tikpat kā netika pieminēti. Arī Eiropas Savienība kā mērķis Latvijas publikajā diskursā sāka intensīvi atspoguļoties galvenokārt 1995. gadā.

Lūzuma punkts: kopsavilkuma vietā

Latvijas diplomāti pirmās reālās izredzes pievienoties Eiropas Savienībai saista ar 20. gadsimta 90. gadu vidu. Juris Kanels norāda uz 1994.–1995. gadu. 1994. gada 18. jūnijā tika parakstīts Latvijas un Eiropas Savienības brīvās tirdzniecības līgums. Arī diplomāts Andris Piebalgs pirmos reālos soļus ES paplašināšanā saista ar 1995. gadu, kad “dalībvalstīs un kopienas institūcijās, gan jaunajās kandidātvalstīs tika sperti pirmie praktiskie soļi [...] Eiropas apvienošanas idejas realizēšanā”.¹⁰² Par nozīmīgu uzvaru ceļā uz Eiropas Savienību tiek uzskatīta Latvijas uzņemšana Eiropas Padomē 1995. gada februārī, kas kļuva iespējama pēc starptautiskajām organizācijām pieņemama Pilsonības likuma pieņemšanas 1994. gada jūnijā.¹⁰³ Savukārt 1995. gada 12. jūnijā tika parakstīts t. s. Asociācijas līgums starp Eiropas Savienību un Baltijas valstīm.¹⁰⁴ Līgums deklarēja vienu

99 Deksnis 1998, 275.

100 Asmuss 2004, 40.

101 Deksnis 1998, 373.

102 Piebalgs 2005, 386.

103 Taurēns, Feldmanis 2016, 110–111.

104 Ibidem, 97.

no asociācijas mērķiem: “nodrošināt piemērotus ietvarus Latvijas pakāpeniskai integrācijai Eiropas Savienībā. Latvija rīkosies virzienā uz šajā ziņā nepieciešamo priekšnosacījumu izpildi.”¹⁰⁵ Izpratne Latvijas sabiedrībā un pat parlamentā par Eiropas Savienību bija nepietiekama. Debatēs Saeimā par līguma ratifikāciju Ārlietu ministrijas valsts ministrs Oļģerts Pavlovskis bija spiests uzsvērt, ka, neskatoties uz savu nosaukumu “Eiropas līgums”, tas “nav par iestāšanos Eiropas Savienībā”. Viņš norādīja uz plašu sabiedrisku diskusiju nepieciešamību un galu galā nepieciešamo tautas referendumu. Līgums tika ratificēts bez debatēm 31. augustā.¹⁰⁶

1995. gada 27. oktobrī Latvija kā pirmā no trim Baltijas valstīm, sekojot Valsts prezidenta Gunta Ulmaņa iniciatīvai, iesniedza pieteikumu par iestāšanos Eiropas Savienībā. Tas bija saistīts ar nodomu apstiprināt Latvijas uzticību kursam uz Rietumiem pēc populistisko partiju (Tautas kustība Latvijai, Demokrātiskā partija “Saimnieks”) panākumiem 6. Saeimas vēlēšanās.¹⁰⁷ Ulmanis vēlāk gan centās nogludināt šo situāciju, rakstot, ka viņam, sasaucot īpašu Saeimā ievēlēto politisko partiju apspriedi par integrāciju Eiropas Savienībā, nav vajadzējis nevienu pierunāt un iestāšanos Eiropas Savienībā visas partijas atzina par latviešu tautas izdzīvošanai un Latvijas valstiskuma saglabāšanai svarīgu mērķi.¹⁰⁸

Eiropas Savienības tēls Latvijas un pārējo Baltijas valstu politiķu un diplomātu izteikumos 20. gadsimta 90. gadu pirmajā pusē saistījās ar dažādiem aspektiem. Vispirms tiek piedāvāts pamatojums, kādēļ nepieciešama tuvināšanās Eiropas Savienībai, partijas *Latvijas ceļš* programmā tas aplūkots kā ļoti svarīgs uzdevums: “LC ir pārliecināts, ka iestāšanās ES ir būtiski svarīga latviešu tautas izdzīvošanai un Latvijas valsts saglabāšanai. Iekļaušanās ES ekonomiskajā sistēmā veicinās saimniecības, zinātnes, izglītības un kultūras straujāku attīstību, Latvijas aktīva līdzdalība Rietumeiropas Savienībā un NATO programmās ļaus piedalīties ES drošības politikas veidošanā.”¹⁰⁹ Dokuments kopumā bija pārblīvets ar atsaucēm uz Eiropu un Eiropas Savienību un integrācijai Eiropā bija paredzēts pakārtot arī Latvijas iekšpolitiskos procesus.

105 Eiropas Līgums par asociācijas izveidošanu starp Eiropas Kopienu un tās dalībvalstīm, no vienas puses, un Latvijas Republiku, no otras puses. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36721-par-1995-gada-12-junija-luksemburga-parakstito-eiropas-ligumu> (skatīts 22.11.2025.).

106 Latvijas Republikas Saeimas 30. un 31. augusta sēdes stenogrammas. *Latvijas Vēstnesis*, 05.09.1995., 5. lpp.

107 Kanelis 2009, 9–10.

108 Ulmanis 2016, 137.

109 Savienības “Latvijas Ceļš” programma. *Latvijas Vēstnesis*, 02.06.1995., 4. lpp.

Birkavs uzskata, ka šajā laikā un 1995. gadā kopumā visas partijas atbalstīja virzību uz integrāciju Eiropā.¹¹⁰ Viens no aspektiem, ko bieži piemin, bija smaga darba un sarežģītu uzdevumu apraksts. Piebalgs ar zināmu lepnumu raksta, ka “direktīvu un regulu kopums, ko Eiropas valstis gadu desmitu ekonomiskās integrācijas procesā bija tapinājušas, kandidātvalstīm bija nolikts uz galda vienā dienā”, un kandidātvalstīm bija jāpārņem normatīvu kopums astoņdesmit tūkstošu lappušu apjomā.¹¹¹ Citi aspekti bija cīņa ar dažādiem mītiem. Kanelis vēlāk norādīja, ka nav problēmu, par kurām satraucās Latvijas 20. gadsimta 90. gadu sabiedriskās domas elementi, “Latvijā nav imigrantu pūļu un Latvija nav kļuvusi par Eiropas atkritumu uzglabāšanas vietu”.¹¹² Kritikas pret kursu uz integrāciju Eiropas Savienībā nebija daudz. 1994. gadā politologs Artis Pabriks (laikrakstā uzvārds kļūdaini norādīts kā Pabrigs; J. T.) izteica zināmas bažas par Latvijas etnopolitisko situāciju. Viņš uzskatīja, ka ir iespējams apvienot nacionālas un eiropiskas Latvijas ideālus, bet “atvērta liberāldemokrātiska etniska politika” pavērs “iespējas kļūt par eiropisku valsti ar latvisku identitāti”. Latvijas politiķiem un tautai “jāatrod personiskas uzdrīkstēšanās gars un jāatmet apspiestas tautiņas sūrošanās par grūto likteni un pasaules valstu neizpratni”.¹¹³ Viņš ieteica darbu latviešu nācījas situācijas uzlabošanas virzienā, tai skaitā veicinot Latvijas etnisko grupu tuvināšanas politiku latviešu kopienai. Pat Birkavs, uzstājoties 1994. gada decembra konferencē, norādīja, ka Latvijas ārpolitikas un iekšpolitikas pamatzdevums ir mazināt atšķirības starp Latviju un Eiropas Savienības valstīm, vienlaikus saglabājot nacionālo patību,¹¹⁴ radot iespaidu, ka Eiropas Savienība to kaut kādā veidā apdraud.

Tuvināšanās Eiropas Savienībai 1994.–1995. gadā nebija izteikti aktuāla Latvijas diplomātijas praktiskajā politikā un tās diskursā, dominējot drošības problēmām, kas savukārt bija saistītas ar NATO. Tomēr arī šai Latvijas politikas virzienā aplūkotajā laikposmā bija vērojams nozīmīgs progress. Problēmas, ar kurām Latvijai nācās saskarties, tuvinoties Eiropas Savienībai, bija sarežģītas un pamatos tika apzinātas drīz pēc 1995. gada.

---

110 Birkavs 2016, 65.

111 Piebalgs 2005, 387.

112 Kanelis 2009, 13.

113 Pabriks 1994, 2.

114 Birkavs 1995, 176.

BIBLIOGRĀFIJA / BIBLIOGRAPHY

Nepublicētie avoti / Unpublished Primary Sources

Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts arhīvs, Rīga, LNA-LVA

LNA-LVA, 1899–1–31: Dokumenti (plāni, programmas, ziņojumi, līgumu projekti) par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas delegāciju sarunu norisi, 2. sējums.

LNA-LVA, 1899–1–41: Informatīvie dokumenti (noligumi, preses un valdību darba apskati), saņemti no Latvijas Republikas vēstniecībām Igaunijā un Lietuvā.

Publicētie avoti / Published Primary Sources

Deklarācija par valdības iecerēto darbību. *Diena*, 21.09.1994., 10. lpp.

Eiroparlaments apsūdz. *Brīvā Latvija*, 28.01.1991., 1. lpp. [Eiropas Parlamenta rezolūcijas tulkojums].

Eiropas Līgums par asociācijas izveidošanu starp Eiropas Kopienu un tās dalībvalstīm, no vienas puses, un Latvijas Republiku, no otras puses. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36721-par-1995-gada-12-junija-luksemburga-parakstito-eiropas-ligumu> (skatīts 22.11.2025.).

Kopējā deklarācija par reģionālo drošību. *Diena*, 22.09.1993., 8. lpp.

Latvijas Ārlietu ministrijas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, 13.10.1993., 2. lpp.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992. gada 2. jūnija rīta sēdes stenogramma. Pieejams: https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1992/st_920602.htm (skatīts 17.11.2025.).

Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992. gada 10. novembra rīta sēdes stenogramma. Pieejams: https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1992/st_921110.htm (skatīts 17.11.2025.).

Latvijas Republikas ārpolitikas koncepcija. *Latvijas Vēstnesis*, 10.02.1995., 1. lpp.

Latvijas Republikas Saeimas 30. un 31. augusta sēdes stenogrammas. *Latvijas Vēstnesis*, 05.09.1995., 3.–6. lpp.

Latvijas Tautas frontes vēlēšanu platforma Latvijas PSR tautas deputātu vēlēšanām. *Latvijas Jaunatne*, 20.02.1990., 1. lpp.

Partnerattiecības mieram. *Diena*, 12.01.1994., 2. lpp.

Partnerattiecības mieram. Ielūgums. *Diena*, 23.02.1994., 9. lpp.

[Baltijas valstu prezidentu] Paziņojums par NATO. *Diena*, 22.12.1993., 1. lpp.

Savienības “Latvijas Ceļš” programma. *Latvijas Vēstnesis*, 02.06.1995., 4. lpp.

Ziņojums par [Ministru] kabineta sastādīšanu un deklarācija par kabineta iecerēto darbību. *Latvijas Vēstnesis*, 21.07.1993., 1.–2. lpp.

Prese / Press

Baltijas valstu padomes lēmumi. *Rīgas Balss*, 11.06.1990., 1. lpp.

Birkavs, Valdis. Latvijas drošība – tēzes un antitēzes. *Latvijas Vēstnesis*, 03.03.1994., 1. lpp.

Jeļcins neiebilst pret Polijas un Čehijas iestāšanos NATO. *Diena*, 27.08.1993., 1. lpp.

- Pabrigs, Artis. Eiropeska un latviska Latvija: ilūzijas vai realitāte. *Diena*, 01.07.1994., 2. lpp.
Parakstīti Baltijas valstu līgumi. *Laiks*, 18.09.1993., 1. lpp.
Ūdris, Jānis. Noslēdzies zīmīgs posms. *Latvijas Vēstnesis*, 09.07.1994., 1. lpp.

Literatūra / Secondary Sources

- Asmuss, Ronalds D. (2004). *NATO paplašināšanās. Kā NATO pielāgojas jaunajam laikmetam*. Rīga: Jumava.
- Bergmane, Una (2023). *Politics of Uncertainty. The United States, the Baltic Question, and the Collapse of the Soviet Union*. New York: Oxford University Press.
- Bērziņš, Indulis (2001). Ārpolitika – mērķtiecīgas darbības māksla. *Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1, 4.–9. lpp.
- Birkavs, Valdis (1995). Latvijas drošības politikas četras dimensijas. *Baltijas valstis ceļā uz Eiropas Savienību (Drošības aspekti). Konferenču materiāli*. Sast. Paulis Apinis un Atis Lejiņš. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts / Konrada-Adenauera fonds, 169.–183. lpp.
- Birkavs, Valdis. (2016). Pirmie izšķirošie gadi: Krievijas armijas izvešana un Latvijas nonākšana Eiropas Savienības priekšējā. *Atgriešanās Eiropā Latvijas prezidentu, premjerministru, ministru un diplomātu esejās. No starptautiskās atzīšanas līdz pirmajai prezidentūrai Eiropas Savienībā 1990–2015*. Atb. red. Kristīne Kozlova. Rīga: Zinātne, 43.–84. lpp.
- Bleiere, Daina (1997). Latvijas drošība NATO un Eiropas Savienības paplašināšanai sākoties. *Latvijas Vēsture*, 4, 65.–78. lpp.
- Bleiere, Daina (1998). Baltijas valstu sadarbība ar Centrāleiropas valstīm: problēmas un perspektīvas. *Baltijas valstis likteņgriežos: politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadsimta sākuma: rakstu krājums*. Red. Tālavus Jundzis. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 120.–141. lpp.
- Bleiere, Daina; Butulis, Ilgvars; Feldmanis, Inesis; Stranga, Aivars; Zunda, Antonijs (2014). *Latvia Toward 100 Years*. Rīga: Jumava.
- Bošs, Edijs (2016). Ārpolitikas konceptualizācija Atmodas periodā. *Latvijas ārlietu simtgade*. 1. sēj.: Idejas un personības. Sast. Andris Sprūds, Valters Ščerbinskis un Diāna Potjomkina. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 124.–144. lpp.
- Brzezinski, Zbigniew (1995a). A Plan for Europe. *Foreign Affairs*, 1, pp. 26–42.
- Bžezinskis, Zbignevs (1995b). ASV ārpolitika un Baltijas valstis. *Baltijas valstis ceļā uz Eiropas Savienību (Drošības aspekti). Konferenču materiāli*. Sast. Paulis Apinis un Atis Lejiņš. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts / Konrada-Adenauera fonds, 124.–138. lpp.
- Bukovskis, Kārlis; Elferte, Justīne (2017). Latvijas ceļš uz Eiropas Savienību: starp aizkulisēm un atzinību. *Latvijas ārlietu simtgade*. 2. sēj.: Darbi un personības. Sast. Andris Sprūds, Valters Ščerbinskis un Diāna Potjomkina. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 189.–209. lpp.
- Deksnis, Eduards Bruno (1998). *Eiropas paplašināšanās – integrācija un suverenitāte*. Rīga: Junda.

- Dozorcevs, Vladlens (2017). *Citāds Jurkāns*. Rīga: Vladlens Dozorcevs.
- Eihenbaums, Kārlis (1993). *Eiropas Drošības un sadarbības apspriede: mainīgā loma*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.
- Fredēns, Larss Pēters (2007). *Baltijas brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989–1991*. Rīga: Atēna.
- Fredēns, Larss Pēters (2011). *Atgriešanās. Zviedrijas drošības politika un Baltijas valstu atgūtās neatkarības pirmie gadi 1991–1994*. Rīga: Atēna.
- Ilvess, Tomass Hendriks (2010). Ziemassvētku valsts jeb garīgās ģeogrāfijas pašnoteikšana. Idem. *Atvērtā pasaule un nacionālās vērtības*. Rīga: Lauku Avīze, 22.–27. lpp.
- Jēgermanis, Gints (2020). Allaž pret straumi. Ar draugu atbalstu Ziemeļvalstu un Baltijas koptelpā. *Latvijas diplomātijas gadsimts. Latvijas diplomātijas un ārlietu dienesta pirmais gadsimts (1919–2019) diplomātu esejās*. Sast. Mārtiņš Drēģeris. Rīga: Zvaigzne ABC, 163.–184. lpp.
- Jundzis, Tālavš (1997). Latvijas ārpolitika 1990.–1993. gadā. *Latvijas Vēsture*, 2 (26), 41.–50. lpp.
- Jundzis, Tālavš (2014). Krievijas karaspēka izvešana no Latvijas 1992–1994: diplomātiska uzvara vai politiska piekāpšanās. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes*, 3/4, 4.–27. lpp.
- Kanels, Juris (2009). *Latvijas ceļš uz Eiropas Savienību: no vispārējā uz konkrēto*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Kisindžers, Henrijs (2001). *Diplomātija*. Rīga: Jumava.
- Kļava, Ilgvars (2020). Transatlantiskās attiecības. *Latvijas diplomātijas gadsimts. Latvijas diplomātijas un ārlietu dienesta pirmais gadsimts (1919–2019) diplomātu esejās*. Sast. Mārtiņš Drēģeris. Rīga: Zvaigzne ABC, 241.–268. lpp.
- Kristovskis, Ģirts Valdis (2017). *Ielauzties NATO*. Rīga: Lauku Avīze.
- Lejiņš, Atis (2002). Baltijas vienotības meklējumos: himēra vai realitāte. Idem. *Pirmie desmit gadi. Cīņa par Latvijas drošību pasaules lielajā politikā*. Rīga: Zinātne, 98.–139. lpp.
- Lejiņš, Atis (2007). *Skats nākotnē atskatoties*. Rīga: Jumava.
- Lejiņš, Atis; Ozoliņa, Žaneta, eds. (1997). *Small States in a Turbulent Environment: The Baltic Perspective*. Rīga: Latvian Institute of International Affairs.
- Meri, Lennarts (2009). *Politiskais testaments*. Rīga: Lauku Avīze.
- Piebalgs, Andris (2005). Baltijas valstu ceļš uz dalību Eiropas Savienībā. *Baltijas brīvības ceļš. Baltijas valstu nevardarbīgas cīņas pieredze pasaules kontekstā*. Sast. Jānis Škapars. Rīga: Zelta grauds, 385.–392. lpp.
- Riekstiņš, Māris (2016). Atjaunotās Latvijas ārpolitikas pirmsākumi un stratēģiskās prioritātes. *Atgriešanās Eiropā Latvijas prezidentu, premjerministru, ministru un diplomātu esejās. No starptautiskās atzīšanas līdz pirmajai prezidentūrai Eiropas Savienībā 1990–2015*. Red. Kristīne Kozlova. Rīga: Zinātne, 13.–42. lpp.
- Stradiņš, Jānis (1992). *Trešā atmoda: raksti un runas 1988.–1990. gadā Latvijā un par Latviju*. Rīga: Zinātne.

- Talbott, Strobe (2002). *The Russia Hand: a memoir of presidential diplomacy*. New York and Toronto: Random House.
- Taurēns, Jānis (2011). Zinātniskās un politiskās diskusijas par Latvijas eiroatlantisko integrāciju. *Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie Laiki*, 1, 114.–126. lpp.
- Taurēns, Jānis (2018). European Dimension in Latvia's Independence Movement (1988–1991). *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*, 5, pp. 117–128.
- Taurēns, Jānis; Feldmanis, Inesis (2016). *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20. gadsimtā*. 3. sēj. Rīga: Jumava.
- Ulmanis, Guntis (2016). Atjaunotās Valsts prezidenta institūcijas loma Latvijas ārējās un iekšējās drošības nostiprināšanā. *Atgriešanās Eiropā Latvijas prezidentu, premjerministru, ministru un diplomātu esejās. No starptautiskās atzīšanas līdz pirmajai prezidentūrai Eiropas Savienībā 1990–2015*. Red. Kristīne Kozlova. Rīga: Zinātne, 119.–144. lpp.
- Ūdris, Jānis (2009). *Gunta Ulmaņa vertikāle*. Rīga: Jumava.

LATVIA'S EURO-ATLANTIC INTEGRATION IN THE FIRST HALF OF THE 1990S

Jānis Taurēns

The article reflects the first attempts of Latvia's foreign policy to form the foreign policy of the renewed state by initiating the Euro-Atlantic integration process in the first half of the 1990s. The trend towards integration into NATO and the European Union strengthened during this time, becoming an official foreign policy goal by 1995. The article shows the path to this foreign policy concept in the context of the development of Latvia's domestic political processes, reflecting the actions of the president, parliament, government, and foreign ministers. The article analyses the country's international cooperation in the Euro-Atlantic integration process, the policy of the USA towards the Baltic States, and common issues with Lithuania and Estonia. The history of Latvia during the inter-war period, as well as Russia's foreign policy and domestic political instability, were of great importance for this geopolitical choice.

Keywords: Latvia's foreign policy, Euro-Atlantic integration, NATO, European Union, relations with Russia, Latvian diplomats

Summary

In the first half of the 1990s, Latvia's foreign policy focused on strengthening its independence and establishing diplomatic relations. The most important goal was to achieve the withdrawal of Russian Federation troops from Latvia in shortest possible terms and on the most favourable conditions. This objective was achieved, not without some concessions, on 31 August 1994. For example, the Skrunda radar station remained in Latvia for another five years. Its fate was discussed at the highest level between Russia and the USA. However, further consolidation of Latvia's security and raising the level of economic development was also a key problem. Gradually, it became clear that these objectives could be achieved through Euro-Atlantic integration – namely, a course towards the North Atlantic Treaty Organization and the European Union. In academic literature, the problem of Euro-Atlantic integration has been examined in detail regarding the period after 1994. The objective of the article is to clarify the development of the idea of Euro-Atlantic integration throughout the early 1990s. Several trends coincided here, which contributed to the choice of integration into both organisations.

Interest in Euro-Atlantic integration was widespread among post-communist Eastern European countries, including the Baltic states. As early as in 1991–1992, Poland and others Central European states expressed enthusiasm for NATO and EU membership. However, success depended on Western support for the expansion of these

organisations. Eastern European persistence gradually obtained understanding, particularly within the administration of U.S. President Bill Clinton, though military and diplomatic bureaucracies remained sceptical.

Russia's foreign policy significantly shaped Latvia's and other Eastern European countries' resolve to join NATO. The Russian concept of the "near abroad", that claimed influence over former Soviet states, was perceived as a threat in the Baltic states. Russia's domestic instability further heightened concerns. The 1993 Moscow crisis, marked by armed conflict between presidential and parliamentary forces, and the electoral success of nationalist opponents in the State Duma, raised doubts about the stability of Russian democracy. The outbreak of the First Chechen War in 1994 intensified these apprehensions, reinforcing the Baltic states' commitment to NATO as a security guarantor.

In Latvia itself, the ideas of Euro-Atlantic integration gradually strengthened. Jānis Jurkāns, the first Minister of Foreign Affairs of Latvia since the restoration of independence, did not hide and does not hide his scepticism towards NATO, he believed that NATO would not strengthen Latvia's security, but that the key to the country's and the world's security lies in Moscow. After Jurkāns' resignation at the end of 1992, several foreign ministers representing the pro-Western party "Latvijas ceļš" took over the leadership of Latvia's foreign policy. Georgs Andrejevs (1992–1994) and Valdis Birkavs (1994–1999) increasingly consistently supported Euro-Atlantic integration. It appeared as a goal in election platforms, government declarations, and finally, in the country's foreign policy concept.

The turning point was in a sense the autumn of 1993. Russia's partly difficult-to-explain statements that it did not object to NATO's expansion to include a Central European country gave a positive impulse both in the West and in Eastern Europe. The first statement about interest to join NATO by Latvian diplomacy was the statement by President G. Ulmanis at a press conference on 11 October 1993. Already at the end of October, US diplomacy informed the Baltic states about the Partnership for Peace programme, in which Latvia participated enthusiastically. In 1995, the question was no longer whether, but when and how the Baltic states could join NATO. However, it also became clear then that they would not be included in the first round of enlargement. The withdrawal of Russian troops and the adoption of the Citizenship Law paved the way for the beginning of Latvia's integration into the European Union. One of the most important and difficult tasks was the harmonisation of legislation within the framework of the so-called *Acquis Communautaire*. However, here, too, the year 1995 became a new turning point.

iesniegts / Submitted 23.07.2025.

© 2025 Jānis Taurēns, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons

Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0)

This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0

International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)